

Marvin Reuvers
Stichting Kennisnet
Contact: m.reuvers@kennisnet.nl

Titel: Bouwstenen voor Digitale Geletterdheid

1. Inleiding

Betekenisvol omgaan met digitale invloeden. Jongeren worden in hun bestaan op allerlei manieren aangespoord om de wereld niet alleen mee te vormen, maar om er ook een volwassen plek in te nemen. Desalniettemin wordt DG vaak benaderd als een domein waarin technologie centraal staat. De bouwstenen die centraal staan om digitale geletterdheid vorm te geven, kennen volgens Kennisnet een meer pedagogische benadering.

2. Drie bouwstenen

Vanuit pedagogisch oogpunt is de eerste vraag die gesteld wordt bij digitale geletterdheid vooral gericht op de weg naar volwassenheid in een wereld vol technologie. Bewust en betekenisvol omgaan met digitale invloeden vormt daarbij de kern. Daarbij verhoudt de individuele leerling zich vooral tot zijn omgeving én zichzelf.

In die visie sluiten we aan op hoe pedagogen, zoals Gert Biesta, tegen onderwijs aankijken. De drieslag van Biesta, omschreven als 'doeldomeinen voor het onderwijs' geldt daarbij als belangrijke inspiratiebron. Voorbij de taakstelling om leerlingen kennis en vaardigheden bij te brengen (kwalificatie), met veel oog voor het verbinden van mensen en groepen met oog voor normen en waarden (socialisatie). Samen met het ontwikkelen van een eigen identiteit of persoonsvorming (subjectificatie) worden daarmee belangrijke aspecten geduid die in menig beleidsnotitie of koersplan als uitgangspunt gelden.

Deze bouwstenen hebben we vertaald naar de pedagogische benadering op digitale geletterdheid. Met invloeden van ook andere pedagogen zijn we gekomen tot een driedeling, waarbij de nadruk ligt op 'een manier van in de wereld zijn, zonder jezelf in het centrum van de wereld te plaatsen', zoals Philippe Meirieu dat fraai omschrijft.

a. Pedagogische bouwsteen

De pedagogische bouwsteen geldt daarbij als basis of uitgangspunt. De school is daarin een leer- en oefenplaats, waar leerlingen de realiteit en een mate van weerstand ervaren. Bij digitale geletterdheid leren leerlingen zo iets vinden van reacties in (sociale) media, bij een gegenereerde tekst met behulp van AI of bij het praten met een chatbot bij een klantenservice van een bedrijf of organisatie. Ze leren zelf een beeld vormen van het mens zijn in een digitaliserende wereld. Een beeld over hoe die wereld je raakt en wat de leerling hierin zelf te doen heeft. Maar als vanzelfsprekend ook

inzicht in hoe je je verhoudt tot anderen en tot de kwetsbare aarde waar we op mogen leven, wonen, leren en werken.

b. De bouwsteen van oriëntatie

Bij de bouwsteen van oriëntatie gaat het om waarden, gedragsregels en beelden van goed burgerschap. Door middel van het onderwijs dat verzorgd wordt, wordt uitgestraald wat belangrijk gevonden wordt, waar de school voor staat. Op die manier staan leraar en leerling dagelijks voor de keuze voor het gebruik van digitale technologie. Het benaderen van platforms, de keuze voor het werken in communities en het maken van video's met en door leerlingen kent zo ook een aspect van richting geven aan digitale zelfredzaamheid en digitale presentatie van jezelf.

Onderwijs geeft richting aan hoe de weg van de leerling en de leraar leidt in de digitale wereld. De keuze voor instrumenten, inhoud en informatie staat hierbij vaak centraal. Soms zijn de gekozen instrumenten of inhoud niet in lijn met de regels en afspraken hoe deze materialen kunnen worden ingezet en welke omgangsnormen daarbij gelden. Vanzelfsprekend voegt het digitale aspect daar een nieuwe, sociale dynamiek aan toe, omdat vanuit digitaal (samen)werken ook een verscheidenheid aan interactie ontstaat. Daarom is het van belang om hier in gezamenlijkheid het gesprek over te (blijven) voeren.

c. De bouwsteen van toerusting

De derde bouwsteen kan gezien worden als de bagage. Als het gaat om het begrijpen van en omgaan met de digitale wereld, is een goede toerusting cruciaal. Toerusting gebeurt op basis van kennis, kunde en inzicht. Hierin heeft de school een bepalende stem, vanzelfsprekend gestoeld op kerndoelen en kaders. Ofwel; wat geef je leerlingen mee als het gaat om het gebruik van digitale systemen, de rol van data in onze maatschappij, de ontwikkeling en impact van artificiële intelligentie en vooral ook de veiligheid van jezelf en anderen.

Met deze bouwsteen leren leerlingen dat technologie niet neutraal is, dat een aantal bepalende spelers grote impact hebben op hoe jij technologie kunt inzetten en ervaart. En vooral ook; dat er sprake is van kansenongelijkheid met betrekking tot technologie. Wat voor de één geldt, geldt voor de ander niet of is in elk geval geen vanzelfsprekendheid. Met de opgedane inzichten ontwikkelen leerlingen een eigen kijk op technologie, maar nemen ze ook een positie in ten opzichte van deze technologie.

3. De school als oefenplaats

Om jonge wereldburgers hierin ruimte te bieden, is de school hiervoor de ideale oefenplaats. We kunnen technologie benaderen, zonder dat het daarbij direct draait om efficiëntie, automatisering of het verkleinen van foutmarges. We kunnen afstand nemen van wat als vanzelfsprekend wordt gezien of wat noodzakelijk is om onszelf, bijvoorbeeld op werk of in de maatschappij als geheel, voort te kunnen bewegen.

Om dit goed te kunnen doen, is een samenwerking, of een driehoeksverhouding, met zowel de leerling als zijn ouders/verzorgers cruciaal. Van elkaar weten wat speelt, wat aangeboden wordt, hoe er thuis wordt omgesprongen met digitale technologie en wat de (on)mogelijkheden zijn om als leerling hierin te ontwikkelen. Idealiter worden situaties op elkaar afgestemd, bijvoorbeeld door als

school technologie beschikbaar te stellen voor thuisgebruik, wanneer deze niet beschikbaar is. Nog belangrijker dan de beschikbaarheid van technologie, is het gesprek en de benadering ervan. Ook hierin kunnen ouders door school op weg worden geholpen.

4. Opbrengsten

Wie deze bouwstenen inzet, draagt bij aan het ontwikkelen van een sterke pedagogische basis voor digitale geletterdheid. De (definitieve concept) kerndoelen, zoals uitgebracht in september 2025, bieden een vertrekpunt om kennis en kunde over te dragen. Wie de bouwstenen in acht neemt, kan op basis van eigen waarden en uitgangspunten bepalen hoe deze kennis en kunde wordt aangeboden en welke accenten worden gelegd.

Hierbij wordt aangesloten op de bestaande uitgangspunten en visie op onderwijs. De bouwstenen kunnen ook dienst doen als check om te bepalen of onderwijs en ideeën over digitale technologie met elkaar in balans zijn. Het is daarbij wellicht voor de hand liggend om vooral te kijken naar de derde bouwsteen, waarin de toerusting en het aanbod worden bepaald. Houd echter ook oog voor de bouwstenen waarin de blik op technologie (uitgangspunten) en de waarden en normen van de school (oriëntatie) gelden. De volgorde van de bouwstenen is niet toevallig gekozen.

5. Besluit

Deze bouwstenen nodigen uit tot een beschouwelijke blik op onderwijs in digitale geletterdheid. Deze kan niet los worden gezien van een inhoudelijke en soms ook praktische benadering. Bij de stappen die worden gezet om tot digitale geletterdheid te komen of dit te implementeren, kunnen deze bouwstenen als check of waardepropositie worden gezien. Het kan helpen om de stappen oriëntatie, beeldvorming, adoptie, visievorming, planvorming, uitvoering, integratie en verankering steeds vanuit een gewichtige en gedragen beeldvorming te beschouwen. Laat je daarbij ook inspireren door ervaringen vanuit onderzoek of peilingen. Digitale geletterdheid kan bijvoorbeeld heel goed geïntegreerd met andere vakken worden aangeboden, maar vakintegratie is voor de leraar niet een vanzelfsprekendheid bij de benadering van het domein digitale geletterdheid.

Bronnen en referenties

Pijpers, R, Dondorp, L & Lok, M (2025) "Bouwstenen voor digitale geletterdheid". Kennisnet.nl.

Meirieu, P (2019). *Pedagogiek, de plicht om weerstand te bieden*. (vertaald door Simon Verwer) Phronese.

Biesta, G. (2022). *Wereldgericht onderwijs*. Phronese.

Reuvers, M. (2025) "Digitale geletterdheid; draagvlak creëren". Kennisnet.nl